

بررسی اختلاف قرائات پنج نسخه خطی قرآن کریم از قرن ششم هجری در کتابخانه آستان قدس رضوی (۳)

مصطفی احمدی فر^۱

سید نجف شاه موسوی^۲

چکیده

بر اساس دیدگاه پذیرفته شده در مکتب اهل بیت علیهم السلام قرآن تنها به یک قرائت نازل شده است. (عن زرارة عن أبي جعفر عليه السلام قال: إن القرآن واحد نزل من عند واحد) این پژوهش در صدد شناسائی همان قرائتی است که به تواتر از پیامبر صلی الله علیه و آله به ما رسیده و در اکثریت مصاحف خطی قرن های گذشته ثبت است لذا این مقاله، براساس روش کتابخانه ای و بررسی نسخ بر آن است که کشف کند که اکثریت مصاحف خطی گذشته با کدام قرائت بیشترین انطباق را دارد. از جمله نتایج بدست آمده از بررسی پنج نسخه خطی مورد نظر؛ این است که از ۱۰۰ کلمه اختلافی در ۵ نسخه خطی قرآن، در مجموع ۵۰۰ کلمه مورد بررسی شده بیشترین مطابقت را با قرائت عاصم به روایت حفص داشت که فقط ۲۰ مورد با این پنج نسخه مخالفت داشت و ۹۵ مورد با خلف بود. ۹۸ مورد با ابن عامر، ۹۹ مورد با ابو عمرو، ۱۰۶ مورد با کسایی، ۱۱۳ مورد با حمزه، ۱۱۵ مورد با ابو جعفر، ۱۱۶ مورد با ابن کثیر، ۱۲۴ مورد با نافع و ۱۲۹ مورد با قرائت یعقوب مخالفت یافت شد. بنابر این، قرائت عاصم به روایت حفص از قراء دهگانه کمترین مخالفت را با این پنج نسخه داشتند. و بیشترین مخالفت با قرائت یعقوب می باشد که ۱۲۹ مورد مخالفت در این پنج نسخه ثبت شده.

کلید واژه‌ها: اختلاف قرائت، نسخه خطی، قاری دهگانه، تطبیق قرائت.

۱. هیئت علمی جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه نمایندگی خراسان

۲. کارشناسی ارشد جامعه المصطفی صلی الله علیه و آله العالمیه نمایندگی خراسان

مقدمه

یکی از مباحث بسیار مهم در موضوع قرائت، این است که آیا همه قرائت‌های گوناگون قرآن کریم که از قراء مشهور روایت شده، معتبر و حجت است یا تنها یک قرائت حجت است؟ یا چنانکه برخی گفته‌اند، قرائات متعدد با داشتن ضوابط ویژه حجت و معتبر می‌باشد؟ مبنای پرسش‌های یاد شده این است که آیا قرآن کریم با یک قرائت بر پیامبر ﷺ نازل گردیده یا آنکه به وجوه لفظی مختلفی نازل شده است؟ اگر قرآن کریم با یک قرائت نازل شده باشد، طبعاً همان یک قرائت، قرآن به شمار می‌رود و سایر قرائت‌ها قرآن نخواهد بود و نمی‌توانیم در استنباط احکام و برداشت نکات تفسیری، به آنها استناد کنیم.

پرسش مهم دیگری که در اینجا مطرح می‌باشد، این است که اگر ثابت شود، قرآن کریم قرائت واحدی دارد، باید مشخص شود که آن قرائت کدام قرائت است؟ و راه شناخت آن از بین قرائت‌های گوناگون چیست؟

یکی از راه‌های شناخت قرائت متواتر و معتبر، بررسی قرائت مصاحف نسخه‌های خطی قرون گذشته می‌باشد؛ زیرا قرائتی که در اکثریت مصاحف در قرن‌های گذشته ثبت شده، قرائتی است که مسلمانان در بستر جماهیری از نسل‌های گذشته گرفته‌اند و مبدأ آن قرائت رسول خدا ص است. اما دیگر قرائات حجیت و اعتبار آن ثابت نیست بویژه که امام صادق ع مارا به قرائت عموم مردم ارجاع داده و فرمودند اقرأوا کما یقرأ الناس (فیض کاشانی، وافی: ۱۴۰۶ق. ج ۵، ص ۲۷۳).

لذا برای روشن ساختن قرائت رائج در اکثر مصاحف و در اکثر زمان‌های گذشته و بلاد مختلف لازم است قرائات مضبوط در نسخ خطی مصاحف گذشته جداگانه و تکتک بررسی شود. تا مشخص شود که این مصاحف با کدام قرائت بیشترین انطباق را دارد اگر اکثر مصاحف در قرائت واحدی اشتراک داشتند این مطلب گویای آن است که قرائت متواتر قرآن همین قرائت است زیرا ائمه ع به قرائت جمهور مسلمین دستور داده‌اند (اقرأوا کما یقرء الناس) (فیض کاشانی، وافی: ۱۴۰۶ق. ج ۵، ص ۲۷۳)

برای تحقق این منظور پنج مصحف های خطی قرون گذشته مورد بررسی کامل قرار میگردد و اینکه چرا پژوهش پنج مصحف خطی انجام شده در تبیین موضوع بیان خواهد شد.

تبیین و ضرورت موضوع تحقیق:

اختلاف قرائت در مواردی موجب اختلاف حکم می شود و یقینا بر اساس ادله عقلی و نقلی (مثل الْقُرْآنَ وَاحِدًا نَزَلَ مِنْ عِنْدِ وَاحِدٍ (فیض کاشانی، وافی: ۱۴۰۶ق. ج ۵، ص ۲۷) قرآن به قرائت واحد نازل شده. و لازم است ما آن قرائت واحد را بشناسیم و راهش هم این است که قرائت متواتر را بشناسیم چون اگر قرائت واحد را نشناسیم به انحراف کشیده می شویم به دلیل اینکه از بعضی از قرائت ها حکمی استفاده میشود که از قرائت دیگر استفاده نمی شود و یقینا حکم خداوند در این موارد یکی بیشتر نیست لذا بر ما لازم است قرائت متواتر را شناسایی کنیم. و راه شناسایی آن بررسی قرائت مضبوط در مصاحف قرون گذشته است

فرضیه:

: به نظر می رسد اکثریت مصاحف خطی گذشته در قرائت واحدی که همان قرائت متواتری است که از پیامبر رسیده اشتراک دارند و به نظر می رسد این قرائت بیشترین انطباق را با قرائت عاصم دارد. زیرا عاصم اهل اجتهاد در قرائت نبوده و بر اساس قرائت متواتر بین مسلمین که از استادش ابو عبد الرحمن سلمی و او از علی ع و او از پیامبر ص فرا گرفته بود قرائت می کرد (ابن شهر آشوب، مناقب آل اَبی طالب (علیهم السلام)، ج ۲، ص ۴۳)

روش تحقیق:

روش تحقیق در این پژوهش به صورت کتاب خانه ای می باشد

پیشینه تحقیق

بررسی قرائت مضبوط در مصاحف خطی قرون ششم در کتابخانه آستان قدس رضوی تا کنون انجام نشده است؛ لذا انجام آن برای شناخت قرائت متواتر ضروری

است.

واژه شناسی قرائت

برای روشن تر شدن مبحث، شناسایی و تعریف لغوی و اصطلاحی قرائت لازم و ضروری است

تعریف لغوی قرائت

قرائت جمع آن قراءات می‌باشد، از مصدر «قرأ» است. «قرأ» دلالت بر جمع و اجتماع دارد. آنچه علمای لغت معانی آن ذکر کرده‌اند؛ قرائت را به جمع کردن و گرد آوردن، معنی کرده و به قرأت الماء فی الحوض به معنی «جمعته»، استشهاد نموده است (ابواسحاق زجاج، إعراب القرآن ج ۱ ص ۹۶).

تعریف اصطلاحی قرائت

«قرائت‌ها عبارت از اختلاف مربوط به الفاظ و عبارات وحی است که اختلاف در رابطه با حروف و کلمات قرآن و کیفیت از قبیل تخفیف و تشدید و امثال آن‌ها از سوی قرآء است (بدرالدین زرکشی، البرهان فی علوم القرآن، ج ۱، ص ۳۱۸).

واژه قرائت در عهد صحابه:

واژه «قرائت» در عصر صحابه به معنای قرائت نص قرآن همراه با تفسیر مختصر آن به کار می‌رفت؛ زیرا مصاحف صحابه، افزون بر نص قرآن، تفسیر مختصر آیات را که از پیامبر ﷺ آموخته بودند نیز در بر داشت. شیوه رسول خدا ﷺ آن بود که قرآن کریم را ده آیه ده آیه، همراه با تفسیر آن به مسلمانان می‌آموخت ابن جریر طبری، جامع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱، ص ۲۷. صحابه به شیوه‌ای که از پیامبر ﷺ فراگرفته بودند، قرآن را با تفسیر آن به دیگران تعلیم می‌دادند و به خواندن آیات همراه با واژه‌های تفسیری، قرائت می‌گفتند.

در زمان خلیفه دوم دستور داد، قرآن کریم از بیان پیامبر ﷺ تجرید شود و به دستور خلیفه سوم عثمان، مصاحفی همسان و خالی از تفسیر نگاشته و سایر مصاحف سوزانده شد، به تدریج تعلیم قرآن به تعلیم قرائت نص آن، منحصر گردید و از آن

زمان به بعد، اندک اندک واژه قرائت صرفاً به معنای قرائت نص قرآن بکار رفت و به-تدریج اصطلاح قبلی فراموش شد؛^۱

رسم الخط مصحف عثمانی

رسم الخط مصحف های عثمانی از نظر ترتیب سوره ها، نزدیک به مصحف های است که صحابه نوشته بودند و بر همان شیوه، سوره های بزرگ مقدم بر سوره های کوچک ترتیب یافت حروف مصحف های عثمانی خالی از نقطه و علایمی بوده است که اعراب کلمات را نشان می دهد. این مصحف ها به ا به احزاب و اعشار و اخماس، تقسیم بندی نشده بود و مملو از غلطهای املائی و تناقض هایی در رسم الخط بوده است. که علت آن، ابتدایی بودن خطی است که صحابه در آن زمان می شناخته اند. ترتیب مصحف عثمانی، همان ترتیبی است که در مصحف کنونی وجود دارد

وحدت یا تعدد قرائت صحیح قرآن

یکی از مباحث بسیار مهم و مبنایی در موضوع قرائت، این است که آیا قرآن کریم داری قرائت واحدی است، یا آنکه دارای قرائت های متعددی است و به وجوه لفظی مختلفی بر پیامبر ﷺ نازل شده است؟ اگر قرآن کریم با یک قرائت نازل شده باشد، طبعاً همان یک قرائت، قرآن به شمار می رود و سایر قرائت ها ارزش و اعتباری نخواهد داشت و نمی توانیم در استنباط احکام و برداشت نکات تفسیری، به آنها استناد کنیم. پرسش جدی دیگری که در اینجا مطرح می باشد، این است که اگر ثابت شود، قرآن کریم قرائت واحدی دارد، باید مشخص کرد که آن قرائت کدام قرائت است؟ و راه شناخت آن از بین قرائت های گوناگون چیست؟ جمعی از محققان امامیه معتقدند، قرائت صحیح و معتبر یکی بیش نیست و آن قرائت جمهور مسلمین می باشد که به تواتر از پیامبر ﷺ رسیده و در مصاحف مرسوم و رایج، ثبت شده است. این قرائت در بستری جدا از قرائت های اجتهادی قراء، در بین عامه مسلمین جریان داشته و در طی قرن ها پیوسته از نسلی به نسل دیگر انتقال یافته است. قرائن و شواهد عقلی و نقلی فراوانی این دیدگاه را تأیید می کند.

^۱ در این باره ر. ک: سید مرتضی عسکری، القرآن الکریم و روایات المدرستین، ص ۲۸۶-

معرفی روش ضبط قرائت اختلافی از مصحف

- ۱) روش ضبط قرائت در این مصحف خطی آنچه که مطابق قرائت عاصم به روایت حفص و قراء که با قرائت حفص مطابق هستند بصورت علامت مساوی نشان گذاری شده است،
- ۲) جایکه هردو احتمال ذکر شده بود هردو احتمال نوشته شده و موردیکه مخالف عاصم به روایت حفص بوده مخالف حفص نوشته شده است.
- ۳) در صورتی که کلمه ناخوانا یا صفحه ناقص بوده یا کلمه مذکور نبوده به صورت موجود نبود یا ناقص نوشته شده.
- ۴) برای سهولت در مراجعه به کلمات قرآن، سوره‌های قرآن را قبل از شروع گزارش ضبط قرائت در جدول درج شده است.
- ۵) پایان هر نسخه بعد از گزارش ضبط قرائت ها نتیجه آن نوشته شده است. و نتیجه کلی در پایان گزارش ضبط قرائتهای تمام نسخه نوشته شده است.
- ۶) مراد از، ش، ع، در جدول یعنی شماره عکس آن صفحه مصحف است که به صورت عکس برداری از نسخه شده و در فایل pdf تنظیم شده است.
- ۷) گزارش نتیجه هر نسخه به صورت جداگانه به همراه جدول نموداری؛ در آخر جدول ارائه شده است.

تمام موارد اختلافی از کتاب النشر فی القرائات العشر نوشته ابن الجزری، ابو الخیر محمد بن محمد و در بعضی موارد از تقریب النشر فی القرائات العشر نوشته دکتر عادل ابراهیم محمد رفاعی می باشد.

شاخص های قرائت متواتر

مقصود از تواتر نقل این قرائات مبدأ تواتر باید مقام معصوم باشد تا منقول حجیت پیدا کند. و اگر مقصود تواتر نقل از پیامبر ﷺ تا به این قراء باشد، این امر ثابت نیست، زیرا بیشتر قراء حتی سند قرائت ندارند تا چه رسد به تواتر". باید توجه داشت که خبر متواتر به خبری گفته می شود که زنجیره راویان آن در هر طبقه به اندازه‌ای برسد که عادتاً سازش آنها بر دروغ غیرممکن باشد و در نتیجه علم به صدق آن خبر حاصل شود. با نظر به معنای متواتر اگر بپذیریم که سند قرائتهای هفتگانه تا خود قراء سبعة

متواتر است، ولی از قراء تا پیامبر ﷺ در مورد برخی از آنان حتی سلسله‌سند آحاد بطور متصل ثابت نیست تا چه رسد به سند متواتر؛ به عنوان مثال ابن عامر او بر مغیره بن ابی‌شهاب مخزومی قرائت کرده و او بر عثمان بن عفان و او بر پیامبر ﷺ قرائت نموده است. بر این اساس بر عدم تواتر قرائات سبع و امثال آن است. (معرفت، علوم قرآنی، ص ۱۹۲)

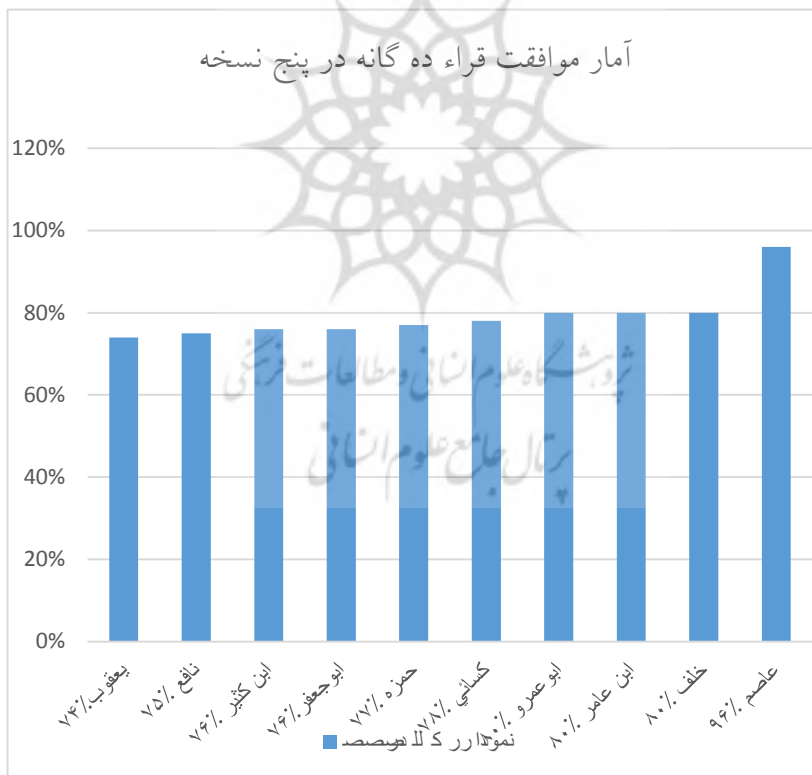
نمونه اختلاف قرائت در نسخه خطی قرآن شماره ۵۵

کلمات	اختلاف قاری	قرآن قرن ششم نسخه ۵۵	ملاحظات
مَالِكِ يَوْمِ الدين فاتحه ۴	قرأ عاصم، الكسائي، يعقوب، خلف مالك وقرأ الباقر بن ملك	=== ش.ع. ۸۰۰۰۴	
يَخْذَعُونَ بقره ۹	قرأ نافع وابن كثير وأبو عمرو بضم الياء وألف بعد الخاء وكسر الدال وقرأ الباقر بن بفتح الياء وسكون الخاء	هر دو احتمال اما ترجیح بفتح الياء وسكون الخاء ش.ع. ۸۰۰۰۵	
يَكْذِبُونَ بقره ۱۰	قرأ الكوفيون بفتح الياء وتخفيف الدال وقرأ الباقر بن بالضم والتشديد	=== ش.ع. ۸۰۰۰۶	
تُرْجَعُونَ بقره ۲۸	قرأ يعقوب بفتح حرف مضارعة كسر الجيم وقرأ الباقر بن بضم حرف المضارعة وفتح الجيم	=== ش.ع. ۸۰۰۰۶	
أَزْلَهُمَا بقره ۳۶	قرأ حمزة (فأزلهما) بألف بعد الزاي وتخفيف اللام وقرأ الباقر بالتشديد	بدون ألف بعد الزاي وتخفيف اللام ش.ع. ۸۰۰۰۷	غیر از قرائت دهگانه ثبت شده است.
وَلَا يُقْبَلُ بقره ۴۸	فقراء ابن كثير والبصريان (تقبل) بالتأنيث. وقرأ الباقر بالتذكير	=== ش.ع. ۸۰۰۰۷	
وَأَعَدْنَا موسى بقره ۵۱	قرأ أبو جعفر والبصريان بقصر الألف من الوعد وقرأ الباقر بالمد من الوعدة	=== ش.ع. ۸۰۰۰۷	
نَعْفِرُ بقره ۵۸	قرأ ابن عامر بالتأنيث وقرأ المدنيان بالتذكير هنا وقرأ الباقر بالنون	=== ش.ع. ۸۰۰۰۷	

		وفتحتها و كسر الفاء	
	هر دو احتمال اما ترجیح إبدال الهمزة فيها واوًا. ش.ع. ۸-۰۰۰۸	حفص إبدال الهمزة فيها واوًا. وقرأ الباقون فيها الهمز	هُزُوا بقره ۶۷
	هر دو احتمال اما ترجیح بفتح الحاء والسين. ش.ع. ۸-۰۰۰۹	فقرأ حمزة والكسائي ويعقوب وخلف بفتح الحاء والسين. وقرأ الباقر بضم الحاء وإسكان السين.	حُسْنًا بقره ۸۳
	== ش.ع. ۸-۰۰۰۹	فقرأ الكوفيون بالتخفيف وقرأ الباقون بالتشديد.	تَطَاهَرُونَ بقره ۸۵
	هر دو احتمال اما ترجیح بضم الهمزة وألف بعد السين ش.ع. ۸-۰۰۰۹	قرأ حمزة بفتح الهمزة وسكون السين قرأ باقون بضم الهمزة وألف بعد السين.	أَسَارَى بقره ۸۵
	== ش.ع. ۸-۰۰۱۰	فقرأه ابن كثير والبصريان بالتخفيف والباقون بالتشديد	يُنزَلُ بقره ۹۰
	هر دو احتمال اما ترجیح بكسرهما على الأمر ش.ع. ۸-۰۰۱۲	فقرأ نافع ابن عامر بفتح الخاء قرأ الباقون بكسرهما على الأمر	وَاتَّخِذُوا بقره ۱۲۵
	هر دو احتمال اما ترجیح وَوَصَّى ش.ع. ۸-۰۰۱۲	قرأ المدنيان ابن عامر وأوصى قرا باقون وَوَصَّى	وَوَصَّى بِهَا ابراهيم بقره ۱۳۲
	== ش.ع. ۸-۰۰۱۳	قرأ ابن عامر مولاها قرأ باقون مُولِيهَا بكسر اللام	مُؤَلِّيهَا بقره ۱۴۸
مخالف با عاصم به روایت حفص	بالرفع ش.ع. ۸-۰۰۱۴	فقرأ حمزة وحفص بالنصب وقرأ الباقون بالرفع	لَيْسَ الْبِرَ بقره ۱۷۷
	هر دو احتمال اما ترجیح بحذف الألف	قرأ حمزة والكسائي وخلف بحذف الألف وقرأ الباقر بإثباتها.	ولا تقاتلوهم بقره ۱۹۱

	ش.ع. ۸۰۰۱۶		
مخالف با عاصم به روایت حفص	بتشديد الطاء ش.ع. ۸۰۰۱۸	قرأ حمزة كسائي خلف أبو بكر بتشديد الطاء والهاء باقون بتخفيفهما	حتى يطهرون بقره ۲۲۲
	هر دو احتمال اما ترجیح تمّا سوهنّ ش.ع. ۸۰۰۱۹	قرأ حمزة كسائي خلف تمّا سوهنّ قرأ الباقون بفتح التاء بغير الف تمسوهنّ	مالم تمسوهن بقره ۲۳۶

گزارش آمار موافقت قرائات مختلف قراء دهگانه نسبت پنج نسخه خطی قرآن، قرن ششم



دست‌آوردها و نتایج کلی

۱. در بخش نظری بیان شد که واژه «قرائت» در عصر صحابه به معنای قرائتِ نص قرآن همراه با تفسیرِ مختصر آن به کار می‌رفت؛ چنانکه از ابن مسعود روایت شده: «عن زرّ عن عبد الله قال: كنا نقرأ على عهد رسول الله (ص): يا أيها الرسول بلغ ما أنزل إليك من ربك (أن عليا مولى المؤمنين) وإن لم تفعل فما بلغت رسالته والله يعصمك من الناس (مائده: ۶۷)» (حاکم حسکانی، شواهد التنزیل، ج ۱، ص ۲۵۷) عبارت «أن عليا مولى المؤمنين» تفسیر است و جزء آیه، نمی باشد
۲. ترتیب مصحف عثمانی، همان ترتیبی است که در مصحف کنونی وجود دارد و با ترتیبی که در مصحف های صحابه در آن وقت به کار برده شده بود و به خصوص با مصحف ابی بن کعب، تطبیق می کرد.
۳. جمعی از محققان امامیه معتقدند، قرائت صحیح و معتبر یکی بیش نیست و آن قرائتِ جمهور مسلمین می‌باشد که به تواتر از پیامبر ﷺ رسیده و در مصاحف مرسوم و رایج، ثبت شده است. این قرائت در بستری جدا از قرائت‌های اجتهادی قراء، در بین عامه مسلمین جریان داشته و در طی قرن‌ها پیوسته از نسلی به نسل دیگر انتقال یافته است. قرائن و شواهد عقلی و نقلی فراوانی این دیدگاه را تأیید می‌کند.^۱
۴. اگر قرآن با یک قرائت نازل شده باشد، طبعاً همان یک قرائت، قرآن به شمار می رود و سایر قرائت ها ارزش و اعتباری نخواهد داشت و نمی توانیم در استنباط احکام و برداشت نکات تفسیری، به آنها استناد کنیم
۵. شواهد عقلی و نقلی بر قرائت واحد وجود دارد.

از جمله شواهد عقلی

الف) اثبات نشدن تعدد قرائات

وجود یک قرائت و یک قالب لفظی مشخص برای قرآن، مانند هر سخن دیگر ثابت و معلوم است؛ زیرا تحقق سخن، بدون آن امکان پذیر نمی باشد؛ ولی وجود بیش از یک قرائت و قالب لفظی برای قرآن معلوم نیست و اثبات آن نیازمند دلیل علم آور است

۱. ر. ک: محمد هادی، معرفت، تلخیص التمهید، ص ص ۳۸۶-۳۹۹

ب. (پیراستگی قرآن از تضاد و اختلاف

پذیرش قرائات متعدد به عنوان قرآن، مستلزم وجود تضاد و اختلاف در قرآن کریم و حکم خداست که خداوند آن را نفی کرده است؛ «و لو کان من عند غیر الله لوجدوا فيه اختلافاً کثیراً» (بقره: ۲۲۲)

شواهد نقلی: به سه قسمت تقسیم می شوند

الف. احادیث

۱. عن فضیل بن یسار قال: قلت لابی عبد الله علیه السلام: إن الناس یقولون: إن القرآن نزل علی سبعة أحرف، فقال: "كذبوا أعداء الله و لكنّه نزل علی حرف واحد من عند الواحد. (محمد بن یعقوب کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۶۳۰)

فضیل بن یسار گوید به امام صادق علیه السلام عرض کردم: مردم می گویند: قرآن به هفت حرف نازل گردیده است؟ امام علیه السلام فرمود: دشمنان خدا دروغ گفته اند، قرآن به حرف واحد و از نزد خدای واحد.

ب. روایات تابعان

۱. ابو عبدالرحمن سلمی گوید: "قرائت ابی بکر، عمر، عثمان، زید بن ثابت، مهاجران و انصار یکی بود؛ همگی بر قرائت عامه مسلمین بودند و آن قرائتی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله در سال وفاتش دو بار بر جبرئیل خواند" (ابوشامه مقدسی، المرشد الوجیز، ص ۶۸)

ج. سیره قرآء سبعة و عشره

گرچه قرآء مشهور (سبعة و عشره)، در قرائت شماری از کلمات قرآن، با یکدیگر اختلاف داشتند؛ ولی آنان در یک نقطه مشترک بودند و آن این بود که هر یک از آنان یک قرائت را که به نظر خودش بر سایر قرائات ترجیح داشت انتخاب می کرد و آن قرائت به او نسبت داده می شد. این شیوه حاکی از آنست که آنان سایر قرائات را قرائت رسول خدا نمی دانستند. اگر آنها به حکم روایات «سبعة احرف» قرائت های مختلف را (که به قول جزری و امثال او دارای ملاکهای قرائت صحیح می باشد) یکی

از وجوه قرآن می دانستند که از نزد خدا نازل شده، در این صورت اختیار قرائت و ترجیح برخی از قرائات بر برخی دیگر نادرست بود؛ زیرا معنی ندارد که یک وجه از کلام خدا را بپذیریم و یک وجه آن را رد کنیم در بررسی ۱۰۰ کلمه اختلافی در پنج نسخه خطی قرآن؛ متعلق به قرن ششم از نسخه های موجود در کتابخانه آستان قدس رضوی از مجموع ۵۰۰ کلمه، مورد بررسی شده کمترین مخالفت را با قرائت عاصم به روایت حفص داشت که ۲۰ مورد بود. ۹۵ مخالفت با خلف بود. ۹۸ مخالفت با ابن عامر، ۹۹ مخالفت با ابوعمر، ۱۰۶ مخالفت با کسائی، ۱۱۳ مخالفت با حمزه، ۱۱۵ مخالفت با ابو جعفر، ۱۱۶ مخالفت با ابن کثیر، ۱۲۴ مخالفت با نافع، ۱۲۹ مخالفت با یعقوب یافت شد.

بنابر این، قرائت عاصم به روایت حفص از قراء دهگانه بیشترین انطباق را با این پنج نسخه داشتند که کل ۲۰ مورد مخالفت بود. و کمترین انطباق با قرائت یعقوب می باشد که ۱۲۹ مورد مخالفت در این پنج نسخه ثبت شده.

منابع

- القرآن الکریم
- پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- رتال جامع علوم انسانی
- نسخه های خطی قرآن شماره، ۸۵، ۶۰، ۵۹، ۱۶۳۶، ۵۵. قرن ۶ کتاب خانه آستان قدس رضوی
 - ابن الجزری، ابو الخیر محمد بن محمد، النشر فی القراءات العشر، بیروت: دار الکتب العلمیه
 - ابن جزری، محمد بن محمد بن محمد بن محمد بن جزری، تقریب النشر فی القراءات العشر، (۸۳۳ ق)
 - ابن فارس، احمد بن فارس معجم مقاییس اللغة ناشر: مکتب الاعلام الاسلامی محل نشر: قم
 - ابوشامه مقدسی، المرشد الوجیز، بی تا بی چا

- احمد بن علی بن مثنی التمیمی (م ۳۰۷)، مسند ابویعلی الموصلی، ج ۸، تحقیق: حسین سلیم اسد، دار المأمون للتراث
- احمد سعد محمد، التوجيه البلاغی للقراءات، چاپ اول، قاهره، مکتبه الآداب، ۱۴۱۸ق
- آبیاری، ابراهیم، تاریخ القرآن، علوم القرآن الکریم، ناشر، دارالکتاب المصری سال نشر ۱۴۱۱ ق
- حاکم حسکانی، شواهد التنزیل، تحقیق: شیخ محمد باقر بهبودی
- حجتی، محمدباقر، پژوهشی در تاریخ قرآن، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ ششم، ۱۳۷۲
- خوبی، ابوالقاسم، البیان فی تفسیر القرآن، موسسه احياء آثار الامام الخوئی، قم، بی جا، بی تا
- الدمیاطی، احمد بن محمد بن عبد الغنی، اتحاف فضلاء البشر فی القراءات الأربعة عشر، بیروت: دار الکتب العلمیه، بی جا، ۱۴۲۲ق
- رفاعی عادل ابراهیم، تقریب النشر فی القراءات العشر، ناشر دارالکتب العلمیه مدینه منوره ۱۴۳۳ق
- زرکشی، بدرالدین محمد بن عبدالله، البرهان فی علوم القرآن، محققان: یوسف عبدالرحمن مرعشلی، جمال حمدی ذهبی و ابراهیم عبدالله کردی، بیروت: دارالمعرفه، چاپ دوم، ۱۴۱۵ق
- زین الدین بن علی عاملی (شهید ثانی)، الرعايه فی علم الدرايه، چاپ دوم، قم، کتابخانه نجفی مرعشی، ۱۴۱۳ق
- زین الدین بن علی عاملی (شهید ثانی)، الرعايه فی علم الدرايه، چاپ دوم، قم، کتابخانه نجفی مرعشی، ۱۴۱۳ق
- سیوطی، جلال الدین، ترجمه الاتقان فی علوم القرآن، ترجمه: مهدی حائری قزوینی، تهران: امیرکبیر، چاپ سوم، ۱۳۸۰
- طبری، محمد بن جریر، تفسیر جامع البیان، قاهره: دارالحديث، ۱۹۸۷ق

- عسکری، سید مرتضی، القرآن الکریم وروایات المدرستین، شرکت التوحید للنشر، چاپ اول، ایران، ۱۴۱۵ق
- فضلی، عبدالهادی، تاریخ قراءات قرآن کریم بی تا بی چا
- فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی، الوافی، کتابخانه امام امیر المؤمنین علی علیه السلام، اصفهان، چاپ اول، ۱۴۰۶ق
- کلینی شیخ ابوجعفر محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی
- متقی هندی، کنز العمال، بی تا بی چا.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوارالجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، بیروت: دار إحياء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ق
- محمد بن حسن طوسی، التبیان فی تفسیر القرآن، ۳۸۵-۴۶۰هجری انتشار داراحیاء تراث العربی
- مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن، تهران، مؤسسه طبع و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد
- معرفت، محمد هادی، التمهید فی علوم القرآن، ترجمه: ابومحمد وکیلی، تحت عنوان: آموزش علوم قرآن، بی جا: سازمان تبلیغات اسلامی، بی تا، ۱۳۷۴
- ناصحیان، علی اصغر، علوم القرآنی درمکتب اهل بیت، ناشر انتشاراتدانشگاه علوم اسلامی رضوی، چاپ چهارم ۱۳۹۶

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی